

PRAWO KANONICZNE / CANON LAW

Ks. PIOTR MOZYRO

OFIARY ZA SAKRAMENTY I SAKRAMENTALIA NA PRZYKŁADZIE DIECEZJI EŁCKIEJ

1. Wstęp

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie problematyki składania i rozliczania ofiar za sakramenty i sakramentalia na przykładzie diecezji ełckiej. Punktem wyjścia dla poniższych rozważań będzie zdefiniowanie pojęcia ofiary, sakramentu i sakramentalium w oparciu o *Kodeks Prawa Kanonicznego* i *Katechizm Kościoła Katolickiego*. W pracy zostanie przedstawiona siatka pojęć, analiza ustawodawstwa powszechnego i partykularnego w omawianej materii oraz praktyczne rozwiązania i zaistniałe problemy w stosowaniu normy kanonicznej. Podstawowym źródłem dla niniejszych rozważań jest *Kodeks Prawa Kanonicznego* papieża Jana Pawła II promulgowany w 1983 r. z uwzględnieniem nowelizacji do 2022 r. oraz *Statuty I Synodu Diecezji Ełckiej* z 1999 r. Temat niniejszego artykułu został podjęty w celu przybliżenia ustawodawstwa i praktyki diecezji ełckiej oraz zwiększenia poziomu transparentności zarządzania dobrami doczesnymi we wspólnocie Kościoła.

2. Ofiary za sakramenty i sakramentalia w ustawodawstwie prawa powszechnego

Zajmując się problematyką sakramentów i sakramentaliów, warto na wstępie określić, czym one są w Kościele katolickim. Ogólną definicję sakramentów odnajdujemy w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*: „Sakramenty Nowego Testamentu, ustanowione przez Chrystusa Pana i powierzone Kościołowi, jako czynności Chrystusa i Kościoła są znakami oraz środkami, poprzez które wyraża się i wzmacnia wiara, oddawany jest Bogu kult i dokonuje się uświęcenie człowieka”¹. W Kościele katolickim należy wymienić siedem sakramentów świętych:

Ks. PIOTR MOZYRO – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9765-7309>, e-mail: piotrekmozyro@gmail.com

¹ *Codex Iuris Canonici/ Kodeks Prawa Kanonicznego z 25.01.1983 r. po nowelizacji, stan prawny na dzień 18.05.2022 r.* (dalej: KPK), kan. 840.

chrzest, bierzmowanie, Eucharystia, pokuta, namaszczenie chorych, sakrament święceń i małżeństwo². Liczbę tę wymieniono już podczas Soboru Lyonńskiego II w 1274 r., ostatecznie Sobór Watykański II utrzymał tę praktykę Kościoła. Warto zaznaczyć, że ustawodawca kościelny w kanonach poruszających problematykę sakramentu umieszcza również kanon dotyczący kwestii ofiary z nim związanej. Kodeks wyraźnie precyzuje, że przy okazji udzielenia sakramentu szafarz nie może domagać się niczego więcej niż ofiara określona przez właściwą władzę³. Należy kierować się zasadą, że ubóstwo nie może być przeszkodą na drodze do otrzymania łaski sakramentu⁴. Ustawodawca kościelny podaje także definicję sakramentaliów, są one: „świętymi znakami, przez które – na pewne podobieństwo sakramentów, przez wstawiennictwo Kościoła – wyrażają się i są uzyskiwane skutki, zwłaszcza duchowe”⁵. Wśród sakramentaliów znajdują się m.in. błogosławieństwa (osób, posiłków, przedmiotów, miejsc), poświęcenia, sprawowanie egzorcyzmów, czy też pogrzebu katolickiego⁶.

W powyższym tytule odnajdujemy inne kanony poruszające problematykę sakramentaliów, jednakże żaden z nich nie stanowi niczego w kwestii ofiar. Logiczne zatem wydaje się stosowanie tych samych przepisów, które ustawodawca podaje w kanonach dotyczących sakramentów, skoro sakramentalia wykazują do nich podobieństwo.

Warto zaznaczyć, że wszelkie rozważania i poszukiwania normy prawnej dotyczącej składania i przyjmowania ofiar przy okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów ściśle łączą się z wypełnieniem powinności pasterzy względem wiernych, którzy mają prawo do korzystania z dóbr duchowych Kościoła⁷. Istotne wydaje się również określenie samego pojęcia ofiary, które w języku polskim oznacza datek, podarowanie jakiejś kwoty. Pojęcie to często nabiera charakteru subiektywnego, nierzadko też dotyczy kwestii religijnej i kultu jako ofiary składanej Bogu bądź też ofiary składanej z siebie⁸.

Kościół w swojej wiekowej tradycji przypominał, że przy udzielaniu sakramentów szafarzom nie wolno pobierać opłat. Pozwalał natomiast na przyjmowanie dobrowolnych ofiar składanych przez wiernych⁹. Taką praktykę Kościoła potwierdza choćby *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 r., który zabraniał domagania się opłat za udzielanie sakramentów, lecz nie odrzucał dobrowolnych ofiar składanych przy tej okazji. Należy w tym miejscu poczynić pewne rozróżnienie, wskazać sakramenty, za które wierni składają ofiarę, a za które nie. Co do zasady wynikającej bardziej ze zwyczaju niż ustawodawstwa kościelnego, przy udzielaniu sakramentu chrztu i małżeństwa są składane ofiary. Zaś sakra-

² Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994 (dalej: KKK), nr 1210.

³ Por. KPK, kan. 848.

⁴ Por. tamże.

⁵ KPK, kan. 1166; por. KKK, nr 1667.

⁶ Por. KKK, nr 1671.

⁷ Por. KPK, kan. 213.

⁸ Por. *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, pod red. A. Markowskiego, Warszawa 2004, s. 693.

⁹ Por. M. Pastuszko, *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*, Warszawa 1983, s. 73–79.

mentom takim jak sakrament pokuty, Eucharystii, kapłaństwa, bierzmowania lub namaszczenia chorych taki zwyczaj nie towarzyszy. Cały czas oczywiście pozostaje w mocy kanon 848 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*¹⁰. Wątpliwości mogą pojawić się przy sakramencie bierzmowania, czy też organizacji pierwszej komunii świętej. Warto jednak podkreślić, że składki zbierane przy tej okazji i to coraz częściej przez samych rodziców, służą zasadniczo organizacji samej uroczystości: zakup kwiatów, pamiątek, opłacenie fotografa, choć często wierni składają też tzw. dar ołtarza, który można traktować jako pewną ofiarę materialną. W uwzględnieniu sakramentaliów sprawa jest bardziej skomplikowana, często z okazji ich sprawowania udzielana jest pewna ofiara, należy tu wymienić choćby pogrzeb katolicki, poświęcenie domu albo jakichś rzeczy, aczkolwiek ta kwestia jest bardzo zróżnicowana i zależna od miejscowych zwyczajów.

Zasadniczo ofiara składana przy okazji sprawowanych sakramentów i sakramentaliów przeznaczona jest na utrzymanie kapłanów. Nie jest ona „opłatą” za sakramenty bądź sakramentalia, gdyż nie jest to możliwe, aby zapłacić za łaskę Bożą, którą otrzymujemy. Warto podkreślić także, iż nie należy traktować sakramentów i sakramentaliów jako usługi, ponieważ tracą one wówczas swój duchowy charakter. Sobór Watykański II rozstrzyga zasadność otrzymywania tychże ofiar przez duchownych, która wynika ze sprawiedliwości, iż kapłani powinni otrzymać słuszne wynagrodzenie¹¹. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 r. w swoich postanowieniach wykazuje również troskę o zapewnianie utrzymania duchownych oraz zabezpieczania ich bytu społecznego¹². *Kodeks* z 1983 r. nakłada na biskupa diecezjalnego obowiązek troski o prezbiterów, również w zakresie materialnym: „zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki socjalnej”¹³. Podsumowując, można stwierdzić, iż podstawowym źródłem utrzymania duchownych, uwzględniając również specyfikę Kościoła katolickiego w Polsce, są różnego rodzaju ofiary. Warto także zaznaczyć, że zasadniczym podziałem tychże ofiar w Kościele katolickim jest podział na stypendia mszalne oraz *iura stolae*.

Składanie ofiary przy okazji sprawowania Mszy Świętych ma bardzo długą tradycję. Początków tej praktyki należy doszukiwać się w dawnym zwyczaju przekazywania przez uczestników Eucharystii, w trakcie ofiarowania, darów potrzebnych do celebracji: chleba i wina oraz innych przeznaczonych na utrzymanie duchowieństwa lub też wsparcia potrzebujących. Z tego wynika wniosek, że ofiara była ściśle związana z samą celebracją eucharystyczną. Przy czym stypendiów mszalnych, czyli ofiar składanych przy okazji Mszy Świętej, nie należy łączyć z jakąś formą wynagrodzenia, nagrody lub zapłaty w zamian

¹⁰ Kan. 848: „Oprócz ofiar określonych przez właściwą władzę, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, troszcząc się zawsze, by potrzebujący nie byli pozbawieni pomocy sakramentów z powodu ubóstwa”.

¹¹ Por. *Dekret o posłudze i życiu kapłanów Presbyterorum ordinis*, nr 20.

¹² Por. KPK, kan. 1274 § 1 i § 2; kan. 281.

¹³ Por. KPK, kan. 384.

za celebrę¹⁴. Z tradycji ofiara ta bardziej znaczy tyle, co wkład na rzecz dzieła publicznego, ofiarę złożoną Bogu¹⁵.

Kwestia stypendiów mszalnych jest precyzyjnie uregulowana przez prawo kanoniczne. Dość istotnym kanonem *Kodeksu Prawa Kanonicznego* dotyczącym tej materii jest kanon 945 § 1, który stanowi: „Zgodnie z uznanym przez Kościół zwyczajem, każdemu kapłanowi celebrującemu albo koncelebrującemu Mszę Świętą wolno przyjąć ofiarę złożoną po to, by odprawił Mszę Świętą według określonej intencji”¹⁶. Ustawodawca kościelny rozwija tę myśl w kanonie 945 § 2, w którym to usilnie zaleca, aby kapłani sprawowali Mszę Świętą także bez jakiegokolwiek stypendium, aby osoby ubogie, niemające możliwości złożenia ofiary, również mogły skorzystać z tego daru¹⁷. Z powyższego wynika, że stypendia mszalne stanowią, zagwarantowane przez ustawodawstwo kościelne, wynagrodzenie należne duchownym. Każdy ksiądz odprawiający Mszę Świętą w danej intencji ma prawo zatrzymać ofiarę złożoną przy tej okazji. Kwestia przyjęcia ofiary, jak też ilości stypendiów mszalnych, szczegółowo została omówiona przez ustawodawcę kościelnego w kanonie 951 § 1: „Kapłan celebrujący więcej Mszy Świętych w tym samym dniu, może każdą z nich odprawić według intencji, na którą została złożona ofiara, przy zachowaniu jednak zasady, że oprócz dnia Bożego Narodzenia, wolno mu zatrzymać dla siebie jedną tylko ofiarę, pozostałe zaś ma obowiązek przekazać na cele wyznaczone przez ordynariusza, z dopuszczeniem jednak pewnej rekompensaty z tytułu zewnętrznego” oraz w § 2: „Kapłan koncelebrujący w tym samym dniu drugą Mszę Świętą, nie może z żadnego tytułu przyjąć za nią ofiary”¹⁸. Zatem duchowny może przyjąć dla siebie tylko jedno stypendium dziennie. Jeżeli jednak ze szczególnych racji albo potrzeb wiernych kapłan celebruje Mszę Świętą więcej niż jeden raz w danym dniu, może przyjąć pozostałe stypendia mszalne. Warunkiem jest jednak przekazanie dodatkowych ofiar mszalnych na cele wyznaczone przez ordynariusza¹⁹.

Wysokość stypendium mszalnego nie jest kwestią do końca dobrowolną. Ustawodawca kościelny przyjmuje, że to synod prowincjalny albo zebranie biskupów prowincji określa dekretem dla całej prowincji wysokość ofiary składanej na sprawowanie Mszy Świętej i odprawienie jej w określonej intencji²⁰. Wysokość tej ofiary powinna być proporcjonalna z dziennym utrzymaniem duchownego. Kapłan nie może żądać wyższej kwoty, może przyjąć dobrowolną ofiarę na odprawienie Mszy Świętej zarówno niższą, jak też wyższą od określonej²¹. Jeżeli dana kwota jest za wysoka, duchowny powinien odprawić tyle mszy, ile ustali, biorąc pod uwagę zwyczajowo przyjęte wysokości ofiary na danym obszarze²². Od ofiar mszalnych należy absolutnie odsuwać wszelkie, choćby nawet pozorne,

¹⁴ Por. KPK, kan. 947.

¹⁵ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, pod red. P. Majera, Kraków 2011, s. 711.

¹⁶ Por. KPK, kan. 945 § 1.

¹⁷ Por. KPK, kan. 945 § 2.

¹⁸ Por. KPK, kan. 951.

¹⁹ Por. A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016, s. 126–127.

²⁰ Por. KPK, kan. 952 § 1.

²¹ Por. Tamże.

²² Por. KPK, kan. 950.

cechy handlu czy transakcji. Bardzo poważnym nadużyciem jest też sprawowanie Mszy Świętych jako źródła dodatkowego zarobku; ustawodawca przewiduje karę za takie czynności: „Kto bezprawnie czerpie zysk z ofiar mszalnych, powinien być ukarany cenzurą lub karami, o których mowa w kan. 1336 § 2–4”²³. Przekazanie intencji mszalnych też nie jest kwestią dobrowolną; intencję należy przekazać wraz z całkowitą ofiarą, chyba że wiadomo, iż nadwyżka co do wysokości obowiązującej w diecezji została przekazana ze względu na osobę²⁴. Dokumentacja intencji mszalnych jest również określona w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*. Kapłani powinni zapisywać je w księdze intencji, z dokładnym określeniem: treści intencji, złożonej ofiary, zaznaczania odprawionych i nieodprawionych intencji²⁵. Ordynariusz miejsca ma prawo i obowiązek czuwania nad wypełnieniem zobowiązań mszalnych w kościołach duchowieństwa diecezjalnego, natomiast w kościołach instytutów zakonnych albo stowarzyszeń życia apostołskiego – ich przełożony²⁶. Ordynariusz lub osoba przez niego wyznaczona ma także obowiązek co roku sprawdzać księgi intencji mszalnych²⁷.

Poruszając tematykę ofiar składanych przy okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów w Kościele katolickim, należy także wspomnieć o tzw. *iura stolae*. Nazwa ta pochodzi z języka łacińskiego i oznacza „prawo stół”²⁸. Tytułem tym określa się różne ofiary składane duchownym za niektóre posługi religijne, m.in. przy okazji sprawowania sakramentu chrztu i małżeństwa, a także przy sprawowaniu sakramentaliów, np. pogrzebu katolickiego lub udzielania błogosławieństwa. *Iura stolae* jest to jedna z form, obok stypendiów mszalnych, która zapewnienia duchownym środki utrzymania. Problematyka ofiar wynikających z „prawa stół” dość znacznie zapisała się w historii Kościoła, czego wyrazem były postanowienia soborów laterańskich: II, III, IV, które zostały włączone do urzędowego zbioru praw, tzw. Dekretów Grzegorza IX, stając się normami prawa. Biorąc pod uwagę Kościół w Polsce, ostatecznej kodyfikacji *iura stolae* na ziemiach polskich dokonał pierwszy prymas Polski abp Mikołaj Trąba i ogłosił ją na synodzie wieluńsko-kaliskim w 1420 r. Wprowadzone zasady zabraniały żądania i pobierania przez duchownych jakichkolwiek opłat za posługi religijne, ale jednocześnie nie zakazywały przyjmowania dobrowolnych ofiar. Współcześnie w Kościele katolickim w Polsce trudno znaleźć ujednolicone przepisy dotyczące *iura stolae*²⁹.

²³ Por. KPK, kan. 1383.

²⁴ Por. KPK, kan. 955 § 1.

²⁵ Por. KPK, kan. 955 § 4.

²⁶ Por. KPK, kan. 957.

²⁷ Por. KPK, kan. 958 § 2.

²⁸ Por. D. Olszewski, *Przemiany społeczno-religijne w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XIX wieku*, Lublin 1984, s. 32.

²⁹ Por. H. Karbownik, *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285–1918*, Lublin 1995, s. 230.

3. Ofiary za sakramenty i sakramentalia w świetle ustaw Kościoła partykularnego – diecezji ełckiej

Punktem odniesienia w rozważaniach na temat ofiar składanych przy okazji posługi duchownych w diecezji ełckiej jest I Synod Diecezji Ełckiej, który odbył się w latach 1997–1999³⁰. Synod przypomina moc obowiązującą kanonu 848 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 r., który postanawia, iż przy okazji udzielania sakramentów wolno przyjmować ofiarę określoną przez kompetentną władzę kościelną i zgodną z panującym zwyczajem, mając także na uwadze możliwości materialne ludzi ubogich, aby i oni mogli skorzystać z dóbr duchowych Kościoła. Synod przypomina także, że określenie wysokości ofiar, które można przyjmować za udzielanie sakramentów i sakramentaliów, należy do zebrania biskupów określonej prowincji kościelnej³¹.

Poruszając kwestię ofiar składanych przez wiernych przy okazji posługi szafarzy, należy odwołać się także do zagadnień socjalno-bytowych kapłanów, jak też do specyfiki Kościoła ełckiego. Diecezja ełcka zalicza się do biednych diecezji, o rozległych terenach wiejskich, tylko w niewielkim stopniu zurbanizowanych. Dlatego też duchowni, otrzymując godne wynagrodzenie, powinni okazywać bezinteresowność, respektując przy tym możliwości finansowe tych środowisk, z których pochodzą i wobec których pełnią swą kapłańską posługę.

Istnieje wiążąca zależność pomiędzy wynagrodzeniem duchownych a ofiarami z tytułu udzielania sakramentów i sakramentaliów. I Synod Diecezji Ełckiej podaje, że „głównym źródłem utrzymania kapłanów pracujących w duszpasterstwie są ofiary wiernych składane z racji posług religijnych, zwanych *iura stolae*, jak pogrzeby, śluby, chrzty itp. oraz intencje mszalne”³². Z uwagi na to, że diecezja ełcka została utworzona z części diecezji łomżyńskiej i diecezji warmińskiej, obecne są tu wciąż żywe i różne tradycje³³. Dlatego też Synod stwierdza, że sytuacja ta nie dojrzała wystarczająco, aby ująć ją w formę obowiązujących statutów. Pomimo tego należy stale dążyć do ujednoczenia pewnych zasad, ze szczególną rolą Rady Kapłańskiej, Rady Ekonomicznej oraz Konferencji Księży Dziekanów. Warto także zaznaczyć, że sprawy materialne będzie regulował Dekret Finansowy biskupa ełckiego³⁴.

I Synod Diecezji Ełckiej podjął próbę pewnej ogólnej regulacji stypendiów mszalnych. Należy zaznaczyć, iż większość podanych statutów jest jakąś formą przypomnienia i doprecyzowania normy ogólnej Kościoła katolickiego³⁵. Synod

³⁰ Zob. W. Guzewicz, *I Synod Diecezji Ełckiej (geneza – przebieg – znaczenie)*, w: *Synodalność. Perspektywa polskokatolicka i rzymskokatolicka*, pod red. P. Rabczyńskiego, Pelplin 2020, s. 169–178; tenże, *Zarys życia i działalności naukowo-dydaktycznej ks. Edmunda Przekopa*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej” 2004, nr 1–2(46–47), s. 144–150; *Profesor i przyjaciel. Ks. Edmund Przekop (1937–1999)*, pod red. W. Guzewicza, „Episteme” 47(2005), s. 175.

³¹ Por. *I Synod Diecezji Ełckiej*, Ełk 1999, statut 589.

³² Tamże, statut 129.

³³ Zob. W. Guzewicz, *Diecezja ełcka w zarysie*, Ełk 2012.

³⁴ Por. *I Synod Diecezji Ełckiej*, statut 129.

³⁵ Por. tamże, statut 673.

stwierdza, że „stypendia mszalne przeznaczone są na utrzymanie kapłana i mają charakter – w granicach zwyczajowo przyjętych – dowolnej ofiary. Można jednak przyjąć dobrowolnie złożoną ofiarę wyższą od przeciętnego stypendium, jak też niższą, zwłaszcza gdy proszą o to ubodzy”³⁶. Kapłanowi wolno zatem przyjąć dobrowolną ofiarę, jednocześnie zaleca się, by nie odmawiać odprawienia Mszy Świętej, gdyby złożenie takiej ofiary nie nastąpiło, głównie z powodu ubóstwa. Synod stanowczo zaznacza, że nigdy nie wolno uzależniać odprawienia Mszy Świętej, a także jej bardziej czy mniej uroczystego charakteru, od wysokości stypendium mszalnego³⁷. Synod ełcki wyraża zdanie, aby Rada Ekonomiczna corocznie określała wysokość podstawowego stypendium mszalnego, co stanowi także pewien punkt odniesienia do naliczania zobowiązań duchownych na rzecz diecezji. Uchwałę tę każdorazowo ma zatwierdzać biskup ełcki³⁸. Synod przypomina, że stypendia z Mszy Świętych binowanych i trynowanych muszą być w całości przekazywane na cele wyznaczone przez biskupa ełckiego. Dopuszczone jest jednak pewne wynagrodzenie z tytułu zewnętrznego. Ustawodawca kościelny podaje przykłady tego: konieczność dojazdu, oczekiwanie, późniejsza godzina. Synod uzasadnia zakaz pobierania więcej niż jednego stypendium w tym samym dniu próbą wykluczenia choćby pozorów chciwości. Wszelkie naruszenie tego zakazu jest poważnym wykroczeniem, chyba że ofiary binacyjne lub trynacyjne są bezpośrednio kierowane na cele wyznaczone przez biskupa ełckiego³⁹. Bez wyraźnej zgody ofiarodawcy nie należy łączyć intencji, ponieważ każdy ofiarodawca ma prawo uważać, że tylko w jego określonej intencji jest odprawiana Msza Święta⁴⁰. I Synod Diecezji Ełckiej przypomina także treść kan. 1383, który stanowi, iż ten, kto bezprawnie czerpie zyski z ofiar mszalnych, powinien zostać ukarany sprawiedliwą karą. Ustawodawca kościelny dookreśla, jak należy interpretować pojęcie „bezprawnego zysku”, podając jego przykłady: nieodprawienie tytułu Mszy Świętych, ile zostało przyjętych ofiar mszalnych, przywłaszczanie ofiar z Mszy Świętych binowanych i trynowanych, przyjmowanie i zatrzymywanie tytułu ofiar mszalnych, że kapłan nie jest w stanie sam w ciągu roku ich odprawić, handlowanie intencjami mszalnymi⁴¹. Synod nakłada też zobowiązanie wobec kapłanów pracujących w zespole, by stosowali oni rozliczenie ofiar z intencji mszalnych według *cumulus*⁴². W praktyce oznacza to wyodrębnienie każdego dnia, danego miesiąca, sumy ofiar najwyższych, w ilości co do liczby kapłanów pracujących w danej parafii i podzielenia całości, w skali miesiąca lub tygodnia, na liczbę kapłanów pracujących w danym zespole. Natomiast ofiary z Mszy Świętych binowanych i trynowanych muszą być wyłączone i przekazane na cele wyznaczone przez biskupa ełckiego.

³⁶ Por. tamże, statut 678.

³⁷ Por. tamże, statut 672.

³⁸ Por. tamże, statut 185.

³⁹ Por. tamże, statut 674.

⁴⁰ Por. tamże, statut 675; por. KPK, kan. 948.

⁴¹ Por. tamże, statut 680.

⁴² Por. tamże, statut 679.

I Synod Diecezji Elckiej, omawiając poszczególne sakramenty, np. chrzest, bierzmowanie, małżeństwo czy choćby namaszczenie chorych, nie odnosi się szczegółowo co do ofiar przekazywanych przy okazji sprawowania tychże sakramentów. Wydaje się zatem, że należy stosować ogólne zasady bezinteresowności, służebności i wyłączenia wszelkich znamion chciwości, stosując zasadę, że dobrowolną ofiarę należy przyjąć, co jest wyrażone jasno w słowach: „Synod podkreśla zasadę zupełnej dobrowolności ofiar za posługi duszpasterskie”⁴³.

Synod, omawiając kwestie sakramentaliów, zachęca, by duchowni korzystali z władzy poświęceń i błogosławieństw, które są wyrazem tradycji chrześcijańskiej, podając tego przykłady: poświęcenie domów, kredy, gromnic, pokarmów, zasiewów, przedmiotów kultu, samochodów, rzeczy służących człowiekowi czy też błogosławieństwo osób. Ustawodawca nie określa jednak żadnych szczegółowych warunków w kwestii ofiary składanej przez wiernych z okazji sprawowania sakramentaliów, a zatem należy przyjąć zasadę pełnej dobrowolności ofiarodawcy⁴⁴. Synod Diecezji Elckiej czyni jednak pewne zalecenia w kwestii pogrzebu kościelnego. Otóż na okazałość nabożeństwa pogrzebowego nie może nigdy wpływać wysokość ofiary złożonej z tej okazji, pogrzeb nie może też stać się powodem wyzysku wiernych, a od wiernych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej nie wolno domagać się żadnych ofiar⁴⁵.

I Synod Diecezji Elckiej w kwestiach materialnych, w tym także ofiar składanych przez wiernych z okazji różnych posług, został uszczegółowiony w *Dekrecie Ekonomicznym Diecezji Elckiej*⁴⁶. Dekret w części pierwszej – *Parafialne zobowiązania finansowe* – rozdział E. *Fundusz Diecezjalny* postanawia: „2. Binacje i trynacje w całości odprowadza się kwartalnie do kasy Kurii Diecezjalnej; 4. Błogosławieństwa – 10 zł”⁴⁷. Powyższy zapis jest zastosowaniem normy ogólnej prawa kanonicznego i pewną formą uszczegółowienia.

W sprawie dotyczącej ofiar składanych przez wiernych przy okazji sprawowania sakramentów i sakramentaliów istotną kwestią jest podział tychże środków. *Dekret Ekonomiczny Diecezji Elckiej* te zagadnienia porusza w części trzeciej – *Podział dochodów z posług duszpasterskich*. Dekret wyjaśnia, że do *iura stolae* należy zaliczyć ofiary z chrztów, zapowiedzi przedślubnych, ślubów i pogrzebów. Dochody te zebrane z miesiąca, po odliczeniu wydatków koniecznych⁴⁸, dzieli się na tyle części, ilu kapłanów posługuje w danej parafii plus jedna więcej. Z tego podziału proboszcz parafii otrzymuje dwie części, a wikariusze jedną. Jeżeli dochody z *iura stolae* byłyby niewystarczające do pokrycia wydatków koniecz-

⁴³ Tamże, statut 997.

⁴⁴ Por. tamże, statut 848.

⁴⁵ Por. tamże, statuty 898–899.

⁴⁶ *Dekret Ekonomiczny Diecezji Elckiej wydany dnia 29.01.2002 r. przez bp. Edwarda Samsela, Biskupa Elckiego*; Dekret uaktualniony pięcioma aneksami bp. Jerzego Mazura, biskupa elckiego – kolejno w latach 2004, 2007, 2008, 2010, 2018.

⁴⁷ E. Samsel, *Dekret Ekonomiczny Diecezji Elckiej*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2002, nr 1–2(37–38), s. 39; zob. A. Pieńkowski, *Życie i działalność bpa Edwarda Eugeniusza Samsela (1940–2003)*, Elk 2014.

⁴⁸ Wydatki konieczne to m.in. koszty ogrzewania, wody, gazu, energii elektrycznej, jedzenia, wynagrodzenia i ubezpieczenia gospodni.

nych, można ten niedobór uzupełnić z kasy parafialnej⁴⁹. Dekret precyzuje także kwestie ofiar kolędowych, stwierdzając, że nie należą one do *iura stolae* i nie można z nich pokrywać żadnych wydatków, z wyjątkiem obrazków kolędowych i kartek do spowiedzi, o ile takie są praktykowane w parafii. Ponadto z ogólnej sumy ofiar kolędowych należy przekazać do kurii diecezjalnej daninę w wysokości 40 gr od każdego parafianina. Pozostałą sumę dzieli się w następujący sposób: liczba księży plus jeden; z tego podziału dwie części otrzymuje proboszcz parafii, a wikariusze po jednej części. Warto zaznaczyć, że do podziału ofiar z wypominek stosuje się zasady identyczne jak w rozliczeniu ofiar kolędowych. Ustawodawca kościelny podkreśla wyraźnie, że stypendia mszalne nie należą do *iura stolae* i przypomina, że w parafiach, gdzie pracuje więcej księży, stosuje się formę rozliczenia *cumulum*⁵⁰.

4. Zwyczaje i problemy w stosowaniu normy prawnej

Z racji wyłączenia części terenów diecezji łomżyńskiej i warmińskiej i utworzenia z nich diecezji ełckiej pewne panujące zwyczaje się zatarły, a niektóre połączyły i stworzyły jakąś nową formę. Problematykę tę można dostrzec także w kwestii ofiar wiernych związanych z posługą kapłanów. Dość ciekawym przykładem jest tzw. Msza Święta Zbiorowa odprawiana za zmarłych przez cały listopad. Przybiera ona różne formy, najbardziej popularna to ta, w której wierni na kartkach podają nazwiska i imiona zmarłych wraz z dołączoną ofiarą. Wątpliwości może budzić zastosowanie normy ogólnej, a dokładnie kanonu 948 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, który stanowi: „należy odprawić oddzielnie Msze Święte według intencji tych, którzy złożyli osobną ofiarę, nawet niewielką, i od których została ona przyjęta”⁵¹. Powyższa norma została doprecyzowana w dekrecie Kongregacji ds. Duchowieństwa – *Mos iugiter*. Interpretacja ta zawarta jest m.in. w art. 2:

„§ 1. W przypadku, w którym ofiarujący, uprzednio i jasno powiadomieni, zgadzają się dobrowolnie na to, że ich ofiary są kumulowane z innymi w jednej ofierze, można spełnić je pojedynczą Mszą Świętą, odprawioną podług jednej intencji »zbiorowej«.

§ 2. W tym wypadku konieczne jest, aby był publicznie podany dzień, miejsce i godzina, kiedy taka Msza Święta będzie odprawiona, nie więcej niż dwukrotnie w tygodniu”⁵².

Zwyczaj ten jest wyjątkiem od obowiązującego prawa kanonicznego i niesie za sobą pewne zagrożenia, może stać się nadużyciem, a nadmiernie stosowany może doprowadzić do osłabienia wśród wiernych zwyczaju zamawiania intencji pojedynczych.

⁴⁹ Por. E. Samsel, *Dekret Ekonomiczny Diecezji Ełckiej*, s. 41.

⁵⁰ Por. tamże, s. 41.

⁵¹ KPK, kan. 948.

⁵² Congregatio pro Clericis, *Decretum Mos iugiter*, 22.02.1991, „Acta Apostolicae Sedis” 1991, nr 83, s. 445; tekst polski w: „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 1991, nr 4, s. 31.

Istotnym problemem pojawiającym się w diecezji elckiej jest dobrowolność składania ofiar. Ogólnie przyjmuje się, że wartość jednego stypendium mszalnego jest orientacyjnie kwotą dziennego utrzymania duchownego. W obliczu pandemii i inflacji kapłani coraz częściej sygnalizują brak zaspokojenia nawet podstawowych potrzeb materialnych. W wyniku tego duchowni uświadamiają wiernych o pewnej formie „waloryzacji” ofiar, a nawet sugerują pewne kwoty. Należy w tym miejscu wspomnieć, że Stolica Apostolska neguje takie działania i przypomina: „Chodzi o ofiarę, która ze swej natury musi być działaniem dobrowolnym ze strony ofiarodawcy i której wysokość pozostawiona jest jego sumieniu i poczuciu odpowiedzialności kościelnej, a nie »ceną do zapłaty« lub »wymaganą taryfą«, jakby to był rodzaj »podatku sakramentalnego«”⁵³. Kongregacja ds. Duchowieństwa w tym samym dokumencie przypomina także: „W tym sensie ważne jest działanie uświadamiające wiernych, aby chętnie przyczyniali się do zaradzania potrzebom parafii [...] szczególnie w krajach, w których ofiara za celebrowaną Mszę Świętą jest nadal jedynym źródłem utrzymania dla kapłanów”⁵⁴.

Pewne rozwiązania w kwestii ofiar w czasie pandemii COVID-19 znalazły również swój wyraz w ustawodawstwie Kościoła elckiego. W zarządzeniu biskupa elckiego z 26 marca 2020 r. pojawiają się zalecenia, by księża dziekani prowadzili koordynację zasobu intencji, aby parafie dzieliły się ze sobą stypendiami mszalnymi. Księża proboszczowie nieposiadający wystarczającej liczby intencji mają zgłaszać swoje zapotrzebowania do kurii elckiej. Wszyscy kapłani według tegoż zarządzenia są proszeni, by w miarę możliwości wpierać własne parafie osobistymi finansami z intencji. Natomiast binacje, które dotychczas były składane do kurii biskupiej, powinny być obecnie przekazywane do biskupa elckiego pod koniec miesiąca. Instrukcja ta wskazuje także na możliwość umorzenia ofiar z Mszy Świętych binowanych dla konkretnych parafii w trudnościach materialnych⁵⁵.

Bardzo poważnym problemem w diecezji elckiej, którego skalę jest niezmiernie trudno określić, są nadużycia związane z przekazywaniem ofiar z Mszy Świętych binowanych i trynowanych do kasy kurii, czyli na cele wskazane przez ordynariusza⁵⁶. W wielu parafiach intencje mszalne są zamawiane przez wiernych tylko w niedziele i święta, a w tygodniu, w dni powszednie owych intencji brakuje. Często też wartość pojedynczej intencji nie stanowi nawet ułamka sumy dziennego wynagrodzenia duchownego, a w przypadku braku innych dochodów duchowni nie są w stanie zapewnić sobie godnego, a nawet często wystarczającego wynagrodzenia. W wyniku tego coraz częściej pojawia się problem nieprzekazywania ofiar z Mszy Świętych binowanych i trynowanych do kurii diecezjalnej. Zakres tego zjawiska jest nieokreślony, a o samym istnieniu problemu świadczą okresowe przypomnienia o dokonywaniu wpłat i uregulowaniu zaległości. Takie

⁵³ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2020, nr 1–2(103–104), s. 43.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ J. Mazur, *Zarządzenie biskupa elckiego odnośnie finansowego wsparcia parafii w czasie zagrożenia Covid-19*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2020, nr 1–2(103–104), s. 98–99.

⁵⁶ Por. KPK, kan. 951 § 1.

przypomnienie zostało skierowane przez biskupa ełckiego choćby w zarządzeniu na czas pandemii COVID-19 z 26 marca 2020 r.⁵⁷

W wyjątkowych sytuacjach ofiary z Mszy Świętych binowanych i trynowanych mogą być przekazywane na specjalny cel związany z zaistniałą sytuacją. Przykładem tego jest Parafia pw. MB Szkaplerznej w Studzienicznej, w której spaleni uległ dom parafialny. Na prośbę proboszcza z 29 grudnia 2021 r. biskup ełcki udzielił zgody, by w roku 2022 kapłani sprawujący w danym dniu więcej niż jedną Mszę Świętą, celebrowaną w Parafii w Studzienicznej, przekazywali ofiary na cele odbudowy domu parafialnego⁵⁸.

W kwestii ofiar składanych przy okazji udzielania sakramentaliów podstawowym problemem, który pojawia się od wielu lat, jest dobrowolność i wielkość ofiary. W diecezji ełckiej nie funkcjonuje żadna forma „cennika”, zaleca się praktykowanie dobrowolności tychże datków. Pojawiają się jednak nadużycia w tej kwestii, aczkolwiek trudno ocenić skalę tego zjawiska.

5. Podsumowanie

Problematyka ofiar składanych przez wiernych przy okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów, dobrowolność datków, godziwość wynagrodzenia duchownych jest zagadnieniem złożonym. W kwestii tej łączymy i oddzielamy bowiem to, co duchowe i materialne – niewidzialną łaskę i przedmiot materialny. Niezmiernie trudno jest strzec w tej kwestii czystości znaku, oczyścić te działania z wszelkich przejawów materializmu. Ustawodawstwo Kościoła katolickiego ma stać na straży czystości wiary i obyczajów, doprowadzić to do wykluczenia wszelkich nadużyć. Z drugiej jednak strony potrzebna jest też dogłębna analiza prawna i ekonomiczna dotychczasowych środków utrzymania duchownych, aby szafarze świętych znaków mieli zapewnione sprawiedliwe, wystarczające i przede wszystkim godne wynagrodzenie w dynamicznie zmieniającej się sytuacji na świecie. Diecezja ełcka, która łączy po części tradycje diecezji łomżyńskiej i warmińskiej, wypracowała już pewne praktyczne rozwiązania w kwestii składania i rozliczania ofiar oraz utrzymania duchownych. Warto jednak zauważyć, że niektóre rozwiązania, szczególnie w rzeczywistości postcovidowej, mogły w jakimś stopniu stracić na aktualności. W związku z tym jest wiele kwestii, które wymagają dalszej refleksji. Szczególnie istotne wydaje się zbadanie, które przepisy mogły stracić na swojej aktualności, a także czy wypracowany model utrzymania duchownych w Kościele w Polsce, w tym w diecezji ełckiej, nie wymaga refleksji i pewnej aktualizacji.

⁵⁷ Por. J. Mazur, *Zarządzenie biskupa ełckiego odnośnie finansowego wsparcia parafii...*, s. 99.

⁵⁸ Por. tenże, *Zarządzenie w sprawie ofiar na rzecz Parafii Studzienicznej*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej” 2021, nr 1–2(105–106), s. 159–160.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

- Congregatio pro Clericis, *Decretum Mos iugiter*, 22.02.1991, „Acta Apostolicae Sedis” 1991, nr 83, s. 443–446; tekst polski w: „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 1991, nr 4, s. 29–32.
- I Synod Diecezji Elckiej*, Elk 1999.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 r.*, stan prawny na dzień 18.05.2022 r., przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 2022.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2020, nr 1–2(103–104), s. 41–45.
- Mazur J., *Zarządzenie biskupa elckiego odnośnie finansowego wsparcia parafii w czasie zagrożenia Covid-19*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2020, nr 1–2(103–104), s. 98–99.
- Mazur J., *Zarządzenie w sprawie ofiar na rzecz Parafii Studzieniczna*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2021, nr 1–2(105–106), s. 159–160.
- Samsel E., *Dekret Ekonomiczny Diecezji Elckiej*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2002, nr 1–2(37–38), s. 38–40.
- Sobór Watykański II, *Dekret o postudze i życiu kapłanów Presbyterorum ordinis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002.

Opracowania:

- Domaszk A., *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016.
- Guzewicz W., *Diecezja elcka w zarysie*, Elk 2012.
- Guzewicz W., *I Synod Diecezji Elckiej (geneza – przebieg – znaczenie)*, w: *Synodalność. Perspektywa polskokatolicka i rzymskokatolicka*, pod red. P. Rabczyńskiego, Pelplin 2020, s. 169–178.
- Guzewicz W., *Przekop Edmund (1937–1999)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, pod red. J. Mandziuka, t. 9, Warszawa 2006, s. 526–530.
- Guzewicz W., *Samsel Edward Eugeniusz (1940–2003)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, pod red. J. Mandziuka, t. 9, Warszawa 2006, s. 568–571.
- Guzewicz W., *Zarys życia i działalności naukowo-dydaktycznej ks. Edmunda Przekopa*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2004, nr 1–2(46–47), s. 144–150.
- Karbownik H., *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285–1918*, Lublin 1995.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, pod red. P. Majera, Kraków 2011.
- Olszewski D., *Przemiany społeczno-religijne w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XIX wieku*, Lublin 1984.
- Pastuszko M., *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*, Warszawa 1983.
- Pieńkowski A., *Życie i działalność bpa Edwarda Eugeniusza Samsela (1940–2003)*, Elk 2014.
- Profesor i przyjaciel. Ks. Edmund Przekop (1937–1999)*, pod red. W. Guzewicza, „Episteme” 47(2005), ss. 175.

**OFFERINGS FOR SACRAMENTS AND SACRAMENTALS:
A CASE STUDY OF THE ELK DIOCESE**

SUMMARY

The subject of the article is to present the issues related to offering and accounting for offerings for sacraments and sacramentals using the example of the Diocese of Elk. The primary source for these considerations is the Code of Canon Law promulgated by Pope John Paul II in 1983, with amendments up to 2022.

The starting point of these considerations is to provide a definition of sacrament and sacramental, essentially referring to the 1983 Code of Canon Law and the Catechism of the Catholic Church, with

historical data taken into account. The article further clarifies the concept of offering by referring to its dictionary meaning, whether it is an offering made to God or an offering made of oneself. In the first part, the article also presents the general church legislation regarding offerings made for sacraments and sacramentals, considering issues related to accounting, the sustenance of clergy, determining Mass stipends, *iura stolae*, and associated practices.

In the later part of the article, there is a reference to particular legislation within the Diocese of Elk, with special emphasis on the statutes of the First Synod of the Diocese of Elk and decisions made by individual bishops of the Diocese of Elk. The Synod recalls the force of canon 848 of the 1983 Code of Canon Law, which states that, on the occasion of administering sacraments, it is permissible to accept an offering determined by competent church authority and in accordance with prevailing custom. In this part of the article, it becomes evident that particular legislation does not make significant resolutions on the discussed issue but rather creates a space for the practical application of the general norm. Particularly, in the Economic Decree of the Diocese of Elk, certain practical provisions are found.

The last part includes the presentation of customs and issues in applying the legal norm and a summary. It is worth noting that the issue of offerings made by the faithful on the occasion of administering sacraments and sacramentals, the voluntary nature of donations, and the fairness of compensation for clergy is a highly complex matter. It combines the spiritual and material aspects – invisible grace and material object. The Church must safeguard the purity of the sign, eliminate any abuses, and simultaneously ensure the fairness of compensation for clergy. In today's times, when society, including the faithful of the Catholic Church, expects a high level of transparency, it is important to address the issues that can contribute to a better understanding of the practices of the Catholic Church.

KEYWORDS: offerings for sacraments and sacramentals, *iura stolae*, mass stipends, Elk Diocese

